Халгын хошбәхтлији јолунда

ЈЕТМИШ беш ил әввәл гәзет вә журналлар, бөјүк Мирзә Ҹәлил демишкән, «зынгыровлу, әјдирасмандирас кәлмәләри» илә долу олан бир вахтда «Молла Нәсрәддин» журналы утаныб чәкинмәдән ачыг ана дилиндә «түрк дүнјасына» үз тутду. «Гурбан олум сәнә, еј мәним көзәл милләтим, ҹәми милләтләрин падшаһы милләтим» демәди. Көрдү ки, «көзүмүзү бош-бошуна мәдһ вә тәһсинлә јох, өзүмүзү гуру тә'рифлә, јаланчы алгышларла јох, мәһз ачы һәгигәтә мејдана гојмагла инкишаф етмәк олар». Буна көрә дә башлады күлмәјә. Гәфләт јухусунда јатанлары көрдү, — күлдү. Халгын ҹанына дарашан «һәшәратлары» көрдү, — күлдү. Вәтәни сатанлары көрдү, — күлдү. Өз көкүндән гопан, өз дилини унуданлары көрдү, — күлдү. Бејинләри бүрүјән кәсафәт түстүсүнү көрдү, — күлдү. Хүласә, гоҹа Молла Нәсрәддинин фикринҹә халгын ајағына долашан, руһуна јад олан нә вардыса, һеч биринә күзәштә кетмәдән чәкди сөзүн, күлүшүн мәһкәмәсинә.

«Молла Нәсрәддин» анамызын садә дилиндә, ел-обанын дәрдиндән јазды, «халгын даз башына даһилик чәләнки» гојмаг олмаз дејәнләрә садә халг кәламларынын, ел һикмәтинин гүдрәтини сүбут етди.

«Молла Нәсрәддин»ин 25 иллик јолу Вәтәнин азадлығы, мүстәгиллији, бүтөвлүјү, һәр ҹүр сијаси, дини, игтисади әсарәтдән хилас олмаг уғрунда амансыз, күзәштбилмәјән, өлүм-дирим мүбаризәси јолу иди. «Молла Нәсрәддин»ин бизим мә'нәвијјат аләмимиздә ојнадығы ролу бу күн дәгиг мүәјјәнләшдирмәк чох чәтиндир, јә'ни елә бир тәрәзи јохдур ки, буну чәкмәк олсун, анҹаг бир шеј ајдындыр ки, өз көрдүјү ишин иҹтимаи-вәтәндашлыг дәјәринә, тә'сир күҹүнә вә бу күнлә сәсләшмә гүдрәтинә көрә, халгын идеалларына јахынлығына көрә Азәрбајҹан тарихиндә «Молла Нәсрәддин»лә мугајисә олуна биләҹәк нүмунә тапмаг чәтиндир. Бүкүнкү әдәби просес көстәрир ки, «Молла Нәсрәддин»ин тә'сири јарым әср әввәлдә гырылмајыб, онун нүфуз даирәси јенә дә кенишләнмәкдә вә бөјүмәкдәдир.

Иҹтимаи-сијаси, әдәби орган кими «Молла Нәсрәддин» журналынын бөјүклүјү бурасындадыр ки, онун ҹәбһәси чох ајдын иди: «Бир сурәтдә ки, һәр бир аләмин өз мүгәддәс вәзифәси вар, биринҹи нөвбәдә милләтин хошбәхтлији јолунда хидмәт етмәк. ...Бу ола кәрәк һәр бир гәләм саһибинин амалы!».

Халгын хошбәхтлији јолунда хидмәт етмәк! «Молла Нәсрәддин» журналынын 25 иллик тарихи хидмәти ән јахшы ифадәсини елә бу сөзләрлә тапыр. Бу амала хидмәт еләдијинә көрә Мирзә Ҹәлилин мүбаризәси ардычыл иди, ајдын иди, күзәштсиз иди. О, барышдырычы, лагејд бир сәслә даныша билмирди. Сон дәрәҹә сәрт иди вә бу сәртлик ингилаби сәртлик иди: «Чохдан суванмыш дивара тәзә суваг чәкәндә лазымдыр ки, көһнә сувағы гопарыб јерә төкмәк, сонра тәзә суваг чәкмәк». Бу ингилаби мәрамыны Мирзә Ҹәлил 1908-ҹи илдә, чар иртиҹасынын јыртыҹы бир дөврүндә ирәли сүрмүшдү.

«Молла Нәсрәддин» журналы һәҹмҹә јығҹам олса да, сон дәрәҹә кениш, бөјүк мәтләбләрә тохунурду. XX јүз илин башланғычында, даһа доғрусу, биринҹи рүбүндә дүнјада баш вермиш елә бир мүһүм иҹтимаи-сијаси һадисә, елә бир ҹидди проблем јохдур, халг һәјатынын елә бир саһәси тапылмаз ки, бу журналын диггәтиндән кәнарда галсын.

«Молла Нәсрәддин» тәкҹә Ҹәлил Мәммәдгулузадәнин дөјүш сәнкәри дејилди; һәм дә үмумхалг күрсүсү, әдаләт диваны, халгын виҹдан сәси иди. О, халг һәјатынын әсл күзкүсү иди вә тәсадүфи дејил ки, журналы «иҹтимаи елмләр һаггында енсиклопедија» адландырырлар.

Сонралар XX јүз ил әдәбијјатымызда ән бөјүк һадисәјә чеврилән Молла Нәсрәддин әдәби мәктәбинин уғурлары, әслиндә, хәлгилик идејаларынын, демократик дүнјакөрүшүн, ингилаби пафосун гәләбәси иди.

Журнал Ҹәлил Мәммәдгулузадәнин, һәм дә, халг әдәбијјатына, елин шифаһи сөзүнә, фолклор ән'әнәләринә вердији бөјүк гијмәтин нәтиҹәси кими мејдана чыхмышды.

Азәрбајҹан әдәби дили вә мәтбуат дили тарихиндә «Молла Нәсрәддин» јени дөвр ачды. О, өз ијирми беш иллик мүрәккәб, әзаблы, лакин, шәрәфли тарихи јолунун лап башланғычында бөјүк бир һәссаслыгла һисс еләмишди ки, охуҹуја, ҹамаата тә'сир көстәрмәк үчүн кәрәк онун өз дилиндә данышасан, јүз ҹүр јад тәркибләрлә долу олан дәбдәбәли дил илә мәтләб андырмаг дүз дивара гоз сахламаг кими бир шејдир. Буна көрә дә өз програмыны мүәллифләрә гәти билдирмишди: «Идарәјә көндәрилән мәктуб вә мәгаләләр ачыг түрк дилиндә јазылмыш олмасалар, чап олунмајаҹаглар».

«Молла Нәсрәддин»ин бөјүк мүһәррири Ҹәлил Мәммәдгулузадә бу әгидәни өмрүнүн сонунадәк јорулмадан мүдафиә етмишдир: «Мин јашасын сөзүнү ачыг данышан гәләм саһибләримиз!». Бу, Мирзә Ҹәлил алгышы иди!

Әдәби дили, әдәбијјаты халгла јахынлашдырмаг уғрунда «Молла Нәсрәддин»ин илк нөмрәләриндән башланан мүбаризәјә сонралар зијалыларымызын бөјүк бир дәстәси дә гошулмушду. 1913-ҹү илдә Фиридун бәј Көчәрли журналда Ҹәлил Мәммәдгулузадәнин фикирдашы кими чыхыш едәрәк јазырды: «Ана дили милләтин мә'нәви дирилијидир, һәјатын мајәси мәнзиләсиндәдир. Ананын сүду бәдәнин мајәси олдуғу кими ана дили дә руһун гидасыдыр. Һәр кәс өз анасыны, өз вәтәнини севдији кими ана дилини дә севир».

«Молла Нәсрәддин» үмуми сөзләрдән, мәтләбсиз данышыгдан һәмишә узаг олмушдур; онун тәнгиди дә, тәләби дә ајдын вә конкрет иди. Классик сөз сәнәтимизин ән көзәл нүмунәләринә, хүсусән халг әдәбијјатымыза хас олан бу ҹәһәт журналда парлаг шәкилдә мүшаһидә олунурду. Мирзә Ҹәлил Вәтән севкиси кими мүгәддәс бир дујғу илә ојнајанлары рәдд едирди. «Вәтәни истәмәк тәбии бир шејдир. Вәтән дә ибарәтдир вәтәндашлардан» дејә севкини, гајғыны, һимајәдарлығы конкрет үнванлара јөнәлдирди вә ардычыл иш тәләб едирди: «Мәнә әмәл лазымдыр, әмәл, әмәл!».

Сатира, јумор, кинаје вә башга бәдии күлүш нөвләринин журналдакы јеринә, услуби вә естетик мөвгејинә көз јетирәндә бөјүк әдибин халгымызын бәдии-фәлсәфи фикир хүсусијјәтләринә нечә дәриндән бәләд олдуғу бир даһа ајдын көрүнүр. «Молла Нәсрәддин»ә вә онун бөјүк јарадыҹысына мәдәнијјәт тарихимиздә јүксәк, бәнзәрсиз бир јер газандыран ән башлыҹа ҹәһәтләрдән бири дә будур. Билирик ки, ел әдәбијјатында халгын иҹтимаи мәнфиликләрә, өзүндән кәнар гүввәләрин тә'сирилә јаранан әјбәҹәрликләрә мүнасибәти сатираны јарадырса, өз һәјатыны даһа мә'налы көрмәк арзусу, өз гүсурларыны тәмизләмәк арзусу јумору доғурур. Мирзә Ҹәлил журналда бу ики ҹәһәти даһијанә бир тәнасүбдә бирләшдирмишди. О, евин һәм ичини, һәм дә чөлүнү ејни ајдынлыг вә ајыглыгла көрүрдү. Буна көрә дә «Молла Нәсрәддин»ин мүбаризәси мәһдудлугдан узаг, јалныз бир милли мараға, бир халгын мүбаризә мејданына сығмајан, бөјүк бејнәлхалг һадисә иди. Бу бахымдан журналын Шәргдәки тә'сири өз адыны шифаһи әдәбијјатда газандығы бөјүк дүнја шөһрәтини давам етдирир вә тамамлајырды. Мирзә Ҹәлил фолклор гәһрәманы олан Молла Нәсрәддинин ағызларда кәзән латифәләринин дахили мә'насыны санки бир даһа тәзәдән вә даһа кениш иҹтимаи мәтләбләр бахымындан, јени бахыш күҹүндән кәшф етди. Мирзә Ҹәлилин «Молла Нәсрәддин»и елдә мин илә јахын јашы олан гоҹа Молла Нәсрәддинин һөрмәтини даһа да артырды.

75 илдир ки, «Молла Нәсрәддин» Азәрбајҹан охуҹуларынын јени-јени нәсилләринә вәтәндашлыг, милли дирчәлиш, мә'нәви ајыглыг, мүбаризлик, јурдумузун бүтөвлүјү уғрунда мүбаризә дәрси кечир. «Молла Нәсрәддин» һәр јени әдәби нәсилдә тәзәдән ачылыр вә тәзәдән дәрк едилир. «Молла Нәсрәддин» мәктәби халг мәктәби олдуғуна көрә әбәдидир, өлмәздир. «Молла Нәсрәддин» милли шүурумузун јорулмаз, дөнмәз вә мүдрик бајрагдарыдыр.

Сабир РУСТӘМХАНЛЫ,
филолокија елмләри намизәди.